



Ghalib
(International Journal of Law, Political Science and International Relations)

Journal Homepage: www.ghalibqjournal.com

ISSN

P: 2788-4155

E: 2788-6441

OPEN ACCESS



Publisher: [Ghalib University-Herat](http://www.ghalibqjournal.com)

DOI: <https://doi.org/10.58342/ghalib.V.14.I.4.1>

The Role of the Victim in the Proceedings of the International Criminal Court

Habibullah Dosti^{1*}, Sayed Habibullah Aqeli²

¹. Criminal Justice Researcher, Professor and Member of the Scientific Research Center, Rana University, Kabul, Afghanistan (Corresponding author: habibullah.dosti@yahoo.com)

². Criminal Policy Researcher, Center for Scientific Research, Rana University, Kabul, Afghanistan (s_aqeli@outlook.com)

Article Info

ABSTRACT

Article type:
Research Article

PP: 1-21

Received:
27/08/2025

Accepted:
12/12/2025

Published:
21/01/2026

Background and Objective: Victimological studies were the first to foreground the position of victims within international criminal proceedings. With the establishment of the International Criminal Court (ICC), the rights and roles of victims in addressing major international crimes were significantly expanded. This study aims to elucidate the legal and normative status of victims in the Court's adjudicative process and to analyze the significance of the Rome Statute in this regard.

Method: The present research adopts a descriptive-analytical approach and is based on library-based data and documentary analysis.

Findings: The results indicate that victims may play active roles at various stages of the criminal process—from the initiation of prosecution to the issuance of judgment—including proposing prosecutions, cooperating in the collection of evidence, participating through legal representatives, and presenting views and concerns during the proceedings.

Conclusion: By formally recognizing the roles of victims, the Rome Statute has brought about a substantial transformation in international criminal justice and has acknowledged victims as one of the fundamental pillars of the adjudicative process.

Keywords: Criminal procedure, International Criminal Court, Rome Statute, Victim.

Cite this article: Dosti, Habibullah; Aqeli, Sayed Habibullah. (2026). The role of the victim in the proceedings of the International Criminal Court. *Ghalib Journal*. 14(4). 1 – 21. <https://doi.org/10.58342/ghalib.V.14.I.4.1>



This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License

Introduction

Victimological studies led, for the first time, to the inclusion of a role for victims as witnesses in international criminal proceedings, as provided in the statutes of the former Yugoslavia and Rwanda. The establishment of the International Criminal Court, with the purpose of addressing the gravest international crimes: such as genocide, crimes against humanity, war crimes, and aggression, and ensuring the protection of victims under its statutes, resulted in the provision of extensive rights and a prominent role for victims of such crimes. In this context, the present study seeks to answer the fundamental question: What is the role of victims in the judicial process of the International Criminal Court? Drawing upon data collected through library-based research, this paper adopts a descriptive-analytical method to investigate the issue.

The significance and necessity of this research stem from the fact that victimological studies remain relatively new and underexplored within the literature of criminal law and the broader history of criminal justice thought. A systematic and scholarly exploration of the normative and legal role of victims in criminal proceedings is one of the central themes in the pursuit of criminal justice. Accordingly, understanding the normative and legal status of victims in the context of ICC proceedings represents a critical turning point in the development of modern criminal justice theory and highlights the relevance of this study.

The present research aims to explore two closely related issues: first, to understand and define the legal standing of victims in the procedural framework of the International Criminal Court, and second, to examine the significance of the Rome Statute within the broader legal structure governing international criminal justice. Although a number of sources and academic articles have addressed aspects of this topic, none have offered a comprehensive analysis of the status and role of victims throughout the ICC's judicial process.

Findings

Before the 1970s, the prevailing concepts of criminal justice revolved almost exclusively around the offender, while the role of the victim as a central component of the justice system remained largely obscure and unacknowledged. In other words, the functioning of the legal and criminal justice apparatus failed to give appropriate and adequate attention to the victim. Within this framework, studies in criminology and criminal justice also focused primarily on the perpetrator. However, the adoption of the Rome Statute and the establishment of the International Criminal Court (ICC) marked a turning point, as attention began to extend beyond the offender to include the victim as well. This shift raised an important question: can the victim, too, play an active role within the framework of legal policy? This question forms the foundation of the current study.

The results of this research indicate that, under the framework of the International Criminal Court, the victim holds a distinct normative status, encompassing four key roles: the right to propose the initiation of prosecutions, participation in the collection of evidence and legal proceedings, the ability to request appropriate sentencing, and the right to appeal decisions and procedures of the Court. These findings affirm that the ICC, through formal recognition of these roles, has incorporated a victim-centered support policy within its procedural system.

Moreover, the findings demonstrate that the victim's legal involvement in ICC proceedings can be categorized into these four significant roles: (1) actively contributing to the initiation of prosecutions, (2) participating in the collection of evidence and judicial processes, (3) submitting sentencing proposals, and (4) appealing judgments and procedural decisions. By defining and institutionalizing these four aspects, the ICC has effectively endorsed a supportive approach that acknowledges and legitimizes the role of victims within its legal proceedings.

A comparison between the present study and previous research reveals a degree of consistency in findings with earlier works, including studies by Zeynali and Maqdasi, Salehi, Samani et al., and Alizadeh. Nonetheless, the distinguishing feature of this research lies in its dual perspective: on the one hand, it critically evaluates the marginal treatment of victims in prior studies, and on the other, it offers a foundational analysis of the normative and legal role of the

victim within the framework of the Rome Statute. In doing so, this study addresses the conceptual and analytical gaps identified in earlier literature. In short, the present research provides a thorough examination of the victim's role in international criminal proceedings, with particular emphasis on the legal structure and practices of the International Criminal Court.

Results

The role and rights of victims in criminal proceedings at the international level were largely absent from the literature of criminal justice. It was only after the emergence of victimology studies and epistemological developments in criminal justice thought following the 1970s that the status of the victim began to be acknowledged. This recognition became more formalized in 1998, with the drafting and adoption of the Rome Statute of the International Criminal Court (ICC), which granted victims a distinctive position within the framework of international criminal justice.

A legal and normative analysis of the role of victims in international criminal proceedings—particularly within the framework of the ICC—reveals that victims have attained a recognized legal status. Broadly speaking, their legal role in the criminal process can be categorized into four key dimensions:

Active participation in proposing the initiation of prosecution; Involvement in the collection of evidence and participation in criminal proceedings; Submitting sentencing proposals against perpetrators; and The right to appeal judicial decisions and procedural practices of criminal courts. These four legal dimensions, as embedded in the Rome Statute, have contributed to a normative shift that recognizes and legitimizes the role of victims in international criminal proceedings. Accordingly, victims have acquired legal standing to take part in initiating prosecutions, to contribute to the evidentiary process, to request sentencing, and to object to the judgments and practices of international criminal tribunals—both in terms of the severity of punishment and the substance of legal outcomes.

Conflict of Interest

The author declares no conflict of interest.

Acknowledgments

The author has no acknowledgments to disclose.



غالب
(مجله بین المللی مطالعات حقوقی، سیاسی و روابط بین الملل)
صفحه اصلی مجله: www.ghalibqjournal.com
ISSN P: 2788-4155
E: 2788-6441
OPEN ACCESS



<https://doi.org/10.58342/ghalib.V.14.I.4.1>

ناشر: پوهنتون / دانش گاه غالب - هرات

نقش قربانی در فرایند محاکمات دیوان کیفری بین المللی

حبیب الله دوستی^۱، سید حبیب الله عاقلی^۲

^۱* پژوهش گر عدالت کیفری، استاد و عضو مرکز تحقیقات علمی، پوهنتون / دانش گاه رنا، کابل، افغانستان (نویسنده مسؤول: habibullah.dosti@yahoo.com)
^۲ پژوهش گر سیاست جنایی، مرکز تحقیقات علمی، پوهنتون / دانش گاه رنا، کابل، افغانستان (s_aqeli@outlook.com)

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: پژوهشی	زمینه و هدف: مطالعات قربانی شناسی برای نخستین بار جای گاه قربانی ها را در دادرسی های کیفری بین المللی مطرح کرد. با تأسیس دیوان کیفری بین المللی، حقوق و نقش قربانی ها در رسیده گی به جنایات بزرگ بین المللی گسترش یافت. این پژوهش با هدف تبیین جای گاه حقوقی و هنجاری قربانی در فرایند دادرسی دیوان و تحلیل اهمیت اساس نامه رُم انجام شده است.
صص: ۱ - ۲۱	روش: پژوهش حاضر به روش توصیفی - تحلیلی و بر پایه داده های کتابخانه یی و تحلیل اسنادی انجام گرفته است.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۴ / ۰۶ / ۰۵	یافته ها: نتایج نشان می دهد قربانیان می توانند در مراحل گوناگون فرایند کیفری، از آغاز تعقیب تا صدور حکم، نقش های فعالی چون پیش نهاد تعقیب، هم کاری در گردآوری شواهد، حضور از طریق نماینده قانونی و ارائه نظر در روند دادرسی ایفا کنند.
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴ / ۰۹ / ۲۱	نتیجه گیری: اساس نامه رُم با رسمیت بخشی به نقش های قربانیان، دگرگونی چشم گیری در عدالت کیفری بین المللی ایجاد کرده و قربانی را به عنوان یکی از ارکان فرایند دادرسی به رسمیت شناخته است.
تاریخ نشر: ۱۴۰۴ / ۱۱ / ۰۱	کلیدواژه ها: آیین دادرسی، اساس نامه رُم، دیوان کیفری بین المللی، قربانی.

ارجاع به این مقاله: دوستی، حبیب الله؛ عاقلی، سید حبیب الله. (۱۴۰۴). نقش قربانی در فرایند محاکمات دیوان کیفری بین المللی. فصل نامه علمی - پژوهشی غالب، ۱۴(۴)، ۱ - ۲۱. <https://doi.org/10.58342/ghalib.V.14.I.4.1>



۱. مقدمه

توجه به حقوق قربانی و نقش آن در دادرسی‌های کیفری یکی از موضوعات با اهمیت حقوق کیفری جدید است (مهرداد، ۱۳۸۱: ۲۸). مطالعه تاریخ حقوق کیفری نشان می‌دهد در بیش‌تر نظام‌های عدالت کیفری به نقش و جای‌گاه قربانی به اندازه مجرم، توجه مناسب و کافی نشده است؛ درعین حال، این روی‌کرد، پس از ظهور قربانی‌شناسی رو به بهبود گذاشته است (Lanier & Henry, 2004: 15).

عدالت کیفری با تدوین، ارائه و اجرای دقیق قوانین شکلی، تحقق می‌یابد و حمایت‌های حقوقی در چارچوب قوانین آیین دادرسی کیفری شناخته شده است (آشوری، ۱۳۷۶: ۳). قربانیان در دادگاه‌های نخستین کیفری بین‌المللی، مانند دادگاه‌های نورنبرگ و توکیو، به‌عنوان بازنده شناخته می‌شدند (Press, 2007: 324) و منشور لندن و منشورهای دادگاه‌های نورنبرگ و توکیو هیچ اشاره‌ی به ضرورت توجه به حقوق قربانیان، جبران خسارات شان، یا نقش احتمالی آن‌ها در دادرسی نداشتند (بهراد و محمدی، ۱۳۹۰: ۱۹۷)، تا این‌که مجمع عمومی سازمان ملل متحد، اعلامیه «اصول اساسی عدالت برای قربانیان و قربانیان سوءاستفاده از قدرت» را براساس توصیه کنگره هفتم در ۲۹ نوامبر ۱۹۸۵ م. پذیرفت (United Nations General Assembly, 1985).

جنايات ارتكابی در دو دهه اخیر سده بیستم، به‌ویژه در یوگسلاوی سابق و رواندا منجر به ایجاد دو دیوان کیفری بین‌المللی از سوی شورای امنیت ملل متحد به‌منظور محاکمه جنایت‌کاران گردید. با تصویب اساس‌نامه دیوان کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق در ۲۵ می ۱۹۹۳ م و اساس‌نامه دیوان کیفری بین‌المللی رواندا در نوامبر ۱۹۹۴، این دو دیوان فعالیت خود را در لاهه هالند و آروشای تانزانیا آغاز نمودند. عمل کرد این دو دیوان، که به منزله تأیید وجود مسئولیت کیفری فردی در قبال ارتکاب جنایت‌های بین‌المللی به‌شمار می‌آید، موجب شد تا دولت‌ها برای اعطای بخشی از حاکمیت خود به یک دیوان بین‌المللی آماده‌گی بیش‌تری پیدا کنند. در این دو اساس‌نامه است که مفهوم قربانی مطرح می‌شود و برای وی نقش شاهد پیش‌بینی می‌گردد. درنهایت، با تصویب اساس‌نامه دیوان کیفری بین‌المللی توسط یک‌صدویست کشور در ۱۷ جنوری ۱۹۹۸ م. نقش و جای‌گاه ویژه برای قربانیان به رسمیت شناخته می‌شود؛ حال، پرسش این است که نقش قربانی در فرایند دادرسی دیوان کیفری بین‌المللی چیست؟

در ارتباط به اهمیت و ضرورت این پژوهش باید گفت که مطالعات قربانی‌شناسی در ادبیات حقوق کیفری و تاریخ اندیشه‌های کیفری جدید و بکر است. واکاوی علمی و روش‌مند نقش و جای‌گاه قربانی‌شناسی در فرایند کیفری نیز یکی از محورهای مهم در عدالت کیفری است. براین اساس، فهم جای‌گاه و نقش هنجاری و حقوقی قربانی در فرایند دادرسی در دیوان کیفری بین‌المللی به‌عنوان یک

نقطه عطف در تاریخ اندیشه‌های عدالت کیفری ضرورت موضوع را آشکار می‌سازد. در زمینه نقش قربانی در فرایند دادرسی کیفری بر محوریت دیوان کیفری بین‌المللی منابع و آثار زیادی هم در زبان انگلیسی و هم در زبان فارسی نگاشته شده است؛ با این حال، آثاری که بیش‌ترین ربط منطقی و محتوایی را نسبت به موضوع این پژوهش داشته‌اند، به شکل زیر ارائه می‌شوند:

مقاله نخست «روی کرد تطبیقی به نقش و جای‌گاه قربانی در فرایند کیفری» (۱۳۹۲) نوشته امیرحمزه زینالی و محمدباقر مقدسی است. این مقاله تلاش کرده است نقش و جای‌گاه قربانی را به‌عنوان یک مفهوم جدید در دو خانواده حقوقی رمن ژرمن و کامن‌لا به بررسی بگیرد. مقاله دوم «آثار قربانی‌شناسی بر حق مشارکت در تحقیقات مقدماتی در پرتو رویه دیوان بین‌المللی کیفری» (۱۳۹۴) است، که توسط جواد صالحی نوشته شده است. این مقاله اگرچه توانسته حقوق قربانی را در چارچوب دیوان کیفری بین‌المللی بررسی نماید، اما این مقاله صرف توانسته مفهوم «مشارکت قربانی» را برجسته نماید، حال آن‌که نقش قربانی موضوعات و ابعاد گسترده‌تری نسبت به آن‌چه این مقاله در پی حل آن بوده است، دارد. مقاله سوم، «تضمین حق حضور قربانی در فرایند دادرسی دیوان کیفری بین‌المللی» (۱۴۰۱) است، که توسط لیلا خلیلی سامانی و هم‌کاران نگاشته شده است. این مقاله مانند پژوهش قبلی اگرچه توجه مهم بر قربانی به‌عنوان یک قربانی در فرایند دادرسی در چارچوب دیوان کیفری بین‌المللی داشته است، اما صرف تلاش نموده است از چشم‌انداز حقوقی «حق حضور» قربانی را در چارچوب دیوان مورد تحلیل قرار دهد. مقاله چهارم «مطالعه تطبیقی مشارکت قربانیان در محاکم کیفری بین‌المللی اختصاصی با دیوان کیفری بین‌المللی» (۱۳۹۴) نوشته محسن لعل‌علیزاده است. همان‌گونه که پیش‌تر نیز اشاره شد، این پژوهش صرف مشارکت قربانی را بازتاب داده است؛ درحالی‌که قربانی مطابق دیوان نقش و جای‌گاه بیش‌تر از آن‌چه این پژوهش بازتاب داده است، دارد. مقاله چهارم که خیلی مشابه به پژوهش حاضر است، «حمایت‌های حقوقی دیوان کیفری بین‌المللی از قربانیان» (۱۳۹۲) نوشته بهزاد رضوی فرد و مرضیه دیرباز است. این پژوهش تا حدی توانسته مصادیق حقوقی قربانیان را در چارچوب دیوان کیفری بین‌المللی بررسی نماید، اما به شکل روش‌مند و هنجاری نتوانسته به پرسش پژوهش حاضر که: نقش قربانی در فرایند دادرسی کیفری دیوان کیفری بین‌المللی چیست؟ پاسخ دهد. تنها تفاوت این مقاله با پژوهش حاضر در همین نکته است که مقاله جدید توانسته با شناسایی ابعاد موضوع، نقش و جای‌گاه هنجاری و حقوقی قربانی را در بستر دیوان کیفری بین‌المللی مورد بررسی و تحلیل قرار دهد. مقاله پنجم «بررسی تطبیقی حقوق قربانیان در مراحل تعقیب و تحقیق در قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ با دیوان کیفری بین‌المللی» (۱۳۹۲) نوشته لعل‌علیزاده است. همان‌گونه که در مقاله سوم اشاره گردید، اگرچه این مقاله هم‌چنان تلاش نموده است تا حقوق قربانیان را در مراحل تعقیب و پژوهش بکاود، اما از آن‌جایی که روش

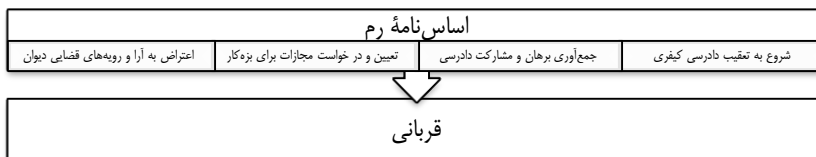
تحلیل نویسنده تطبیقی بوده و تلاش در فهم حقوق قربانی در قانون آیین دادرسی کیفری با دیوان نموده است، ناخودآگاه ترازوی بحث را بیش‌تر بر محوریت قانون آیین دادرسی داده است، تا دیوان؛ براین اساس، این پژوهش نتوانسته به پرسش پژوهش حاضر پاسخ ارائه نماید؛ هم‌چنان در این راستا، دسته‌بندی از منابع دیگری وجود دارند که نقش قربانی را مورد واکاوی قرار داده‌اند، اما یا به چستی قربانی در فرایند دادرسی بسنده کرده‌اند یا هم نقش قربانی را به شکل کم‌رنگ در دیوان مورد مطالعه قرار داده‌اند. در این زمینه می‌توان به این منابع اشاره کرد: (Moffett, 2015)، (شهسواری و هم‌کاران، ۱۴۰۲)، (نژندی‌منش و آموزگار، ۱۳۹۶)، (خداخواه، ۱۳۹۷) و (Hodgson, 2023)؛ درنهایت، هدف پژوهش حاضر، پرداختن به این موضوع است: فهم جای‌گاه و نقش قربانی در فرایند دادرسی با تأکید بر دیوان کیفری بین‌المللی و بررسی اهمیت اساس‌نامه در بافت ساختار حقوقی برای قربانی.

۲. چارچوب مفهومی

۲-۱. اساس‌نامه رُم

قربانی به‌عنوان یک مفهوم کلیدی به فرد یا گروهی اشاره دارد که در نتیجه ارتکاب جرم، متحمل زیان (اعم از مادی و معنوی) می‌شود. مفهوم قربانی در عرصه بین‌المللی، برای نخستین‌بار در اعلامیه «اصول اساسی عدالت برای قربانیان و قربانیان سوءاستفاده از قدرت را براساس توصیه کنگره هفتم در ۲۹ نوامبر ۱۹۸۵ پذیرفته شد» (United Nations General Assembly, 1985) و دیری نگذشت که این مفهوم وارد ادبیات حقوقی و کیفری گردید.

اهمیت این اعلامیه در بافت ساختار حقوقی بود، که برآیند آن به رسمیت‌شناسی حقوق قربانیان ازجمله دسترسی به عدالت، جبران خساره و برخورداری از رفتارهای انسانی بود، که در نهایت منتج به تحول سیاست حقوقی - کیفری در فرایند دادرسی بین‌المللی گردید؛ بنابراین، اساس‌نامه رُم به‌عنوان یک چارچوب مفهومی نشان می‌دهد که قربانی چه‌گونه از یک عنصر منفعل به یک کنش‌گر فعال تبدیل شده است.



نمودار ۱: مدل پژوهش

۳. روش تحقیق

در این پژوهش تلاش صورت گرفته است تا براساس چارچوب استراتژی استقرایی، در گام نخست منابع و داده‌های علمی به‌روز و پژوهشی به شکل کتاب‌خانه‌ای جمع‌آوری گردد، ثانیاً، آن منابع بعد از مطالعه و نوعیت پاسخ‌شان دسته‌بندی شدند. در آخر، با روی‌کرد توصیفی - تحلیلی تلاش شد تا به این پرسش پاسخ داده شود، که نقش قربانی در فرایند دادرسی دیوان کیفری بین‌الملل چیست؟

۴. یافته‌ها

۴-۱. نقش قربانی در شروع به تعقیب دادرسی کیفری

جهات شروع به تعقیب یا طرح دعوا در ماده ۱۳ اساس‌نامه دیوان ذکر گردیده است. براساس این ماده، یک دولت وضعیتی را که در آن یک یا چند جرم در صلاحیت دیوان رخ داده است، می‌تواند به دادستان ارجاع نماید یا شورای امنیت چنین وضعیتی را در صورتی که در قلمرو کشورهای غیر عضو رخ داده باشد، به دادستان ارجاع می‌دهد و یا هم دادستان رسماً می‌تواند به موجب ماده ۱۵ اساس‌نامه، شروع به تعقیب و تحقیق را آغاز نماید؛ بنابراین، شعبه مقدماتی بر تصمیم دادستان مبنی بر عدم تعقیب، ناظر است و یکی از مواردی که موجب دخالت شعبه مقدماتی در این امر است، نقش و حق قربانی و منافع وی می‌باشد.

مطابق بخش (ج) از پاراگراف (۱) ماده ۱۵۳ اساس‌نامه، دادستان علی‌رغم توجه به اهمیت جرم و منافع قربانیان، توجه به برآیند تحقیق در فرایند دادرسی را در نظر می‌گیرد؛ در صورتی که دادستان به این نتیجه برسد که دلایل قانع‌کننده‌ی برای ادامه رسیده‌گی و تحقیق وجود ندارد، براساس بند (ج) اساس‌نامه، باید شعبه مقدماتی را از تصمیم خود مطلع کند. براساس بند (ج) پاراگراف (۲) ماده ۵۳ که نشان‌دهنده نقش قربانی در تحقیق می‌باشد «رسیده‌گی به موضوع با لحاظ کلیه جوانب امر از جمله اهمیت جرم ارتكابی، منافع قربانیان، سن و ناتوانی مرتکبان ادعایی و نقش آنان در ارتكاب جرم مورد ادعا در راستای عدالت نباشد»، در این حالت، بخش (ب) پاراگراف (۳) ماده ۵۳، اساس‌نامه، شعبه مقدماتی را مجاز نموده تا مستقیم تصمیم اتخاذشده از سوی دادستان را بر این مبنا مورد بررسی قرار دهد و تصمیم دادستان در صورتی اعتبار دارد که به‌وسیله شعبه مقدماتی تأیید شود. در همین راستا، بربنیاد اساس‌نامه دیوان کیفری بین‌المللی، شروع به تعقیب در دادرسی کیفری یکی از نقش‌های مهم و اساسی قربانی است، که در فرایند دادرسی می‌تواند قربانی اعمال کند. چیزی که در تاریخ عدالت

کیفری از جای گاه ویژه برخوردار بوده و می‌توان آن را حرکت آگاهانه در مطالعات قربانی‌شناسی و تغییر پارادایمی در حوزه عدالت کیفری دانست.

۴-۲. نقش قربانی در جمع‌آوری برهان و مشارکت در دادرسی

مهم‌ترین نقشی که قربانی در دادرسی‌های دیوان دارد، مشارکت در دادرسی است و این نقشی است که در تاریخ عدالت کیفری برای اولین بار برای قربانی در اساس‌نامه دیوان تصریح شده است. این درحالی است که در اساس‌نامه‌های نورنبرگ و توکیو، واژه قربانی پیش‌بینی نشده بود و تنها در اساس‌نامه یوگوسلاوی و رواندا است که برای قربانی تنها نقش شاهد را در نظر گرفته بودند، که این امر باعث شد تا شکایت و اعتراض‌های از سوی قربانیان و سازمان‌های حامی بازمانده‌گان و خویشاوندان قربانیان جنایت نسل‌زدایی، مطرح شود و در نهایت، نقش قربانی به‌عنوان یک امتیاز برای قربانیان جرم در اساس‌نامه دیوان تکمیل گردید (بهزاد، ۱۳۹۲: ۶۸ - ۷۱).

بند (۳) ماده ۶۸ اساس‌نامه دیوان کیفری بین‌المللی، که تکرار پاراگراف (B) ماده ۶ اعلامیه سازمان ملل راجع به اصول اساسی عدالت برای قربانیان و قربانیان و سوءاستفاده از قدرت است، تلاش کرده است منافع قربانیان را در دسترسی به سازوکار عدالت کیفری تأمین کند. براساس بند (۳) ماده ۶۸ اساس‌نامه دیوان، در مواردی که منافع و مصالح قربانی در معرض تعرض قرار می‌گیرد، دیوان اجازه خواهد داد که نظرات و مواردی که موجب نگرانی آنان است، ارائه شود و در مراحل مختلف دادرسی که توسط دیوان مناسب تشخیص داده می‌شود، به‌نحوی که منافی و یا معارض با حقوق متهم و نیز یک محاکمه بی‌طرفانه و منصفانه نباشد، مورد بررسی قرار گیرد. نظرات و موارد نگرانی مزبور می‌تواند توسط نماینده‌گان حقوقی قربانیان ارائه شوند؛ مشروط بر آن‌که به نظر دیوان و براساس آیین‌نامه دادرسی و ادله، چنین امری مناسب تشخیص داده شود و مشارکت قربانی در دادرسی را نشان دهد.

با تأمل بر متن بالا، دو ابهام وجود دارد؛ یکی این‌که خود مشارکت تعریف نشده است و دوم این‌که منظور از دادرسی در این‌جا چیست؟ آیا شامل تحقیقات مقدماتی هم می‌شود یا تنها مراحل مختلف محاکماتی را شامل می‌گردید؟ به بیان دیگر آیا قربانی برعلاوه این‌که در مراحل مختلف محاکماتی می‌تواند اشتراک داشته باشد و اظهارات و دل‌نگرانی‌های خود را بیان کند، در تحقیقات مقدماتی قبل از این‌که متهم دست‌گیر شده باشد، می‌تواند چنین نقشی را داشته باشد یا خیر؟ در ارتباط این دو موضوع می‌توان چنین بیان کرد:

اعطای مجوز در رابطه با مشارکت قربانی در مرحله تحقیقات تا قبل از سال ۲۰۰۶م. با ابهام مواجه بود؛ به سخن دیگر، مشخص نبود که آیا قربانی در تحقیق می‌تواند اشتراک کند یا خیر؟ از

آن‌جایی که بند (۳) ماده ۶۸ اساس‌نامه دیوان به مقررات کلی شرکت قربانیان در دادرسی‌های دیوان اشاره نموده است، در مواردی که منافع شخصی قربانیان تحت تأثیر قرار گرفته باشد، دیوان باید به آن‌ها اجازه دهد تا نظرات و نگرانی‌های خود را در مرحله‌ی از دادرسی که قضات آن را مناسب تشخیص دهند، بیان کنند. این امر باید به نحوی باشد که با حقوق متهم و معیارهای دادرسی منصفانه در تضاد نباشد.

در این روی‌کرد، دیوان موظف است که به قربانیان اجازه دهد در جلسات دادرسی شرکت کنند، نظرات آن‌ها را بشنود و در نظر بگیر (Donat-Cattin, 1999: 869). این ماده به‌صورت صریح به واژه «دادرسی» اشاره دارد که نشان‌گر محدودیت کاربرد آن به مرحله محاکمه است. با توجه به این قید، منطقی است که در مراحل اولیه تحقیقات مقدماتی، پیش از شناسایی مظنون یا متهم و تکمیل فرایندهای ابتدایی پرونده، این مقرر قابلیت اجرایی نداشته باشد.

پیش از رأی تاریخی شعبه مقدماتی دیوان کیفری بین‌المللی در پرونده وضعیت کنگو، ابهاماتی درباره امکان بهره‌گیری از بند ۳ ماده ۶۸ اساس‌نامه در مواردی وجود داشت که دادستان هنوز موفق به شناسایی افراد خاصی به‌عنوان مظنون در یک وضعیت مشخص نشده بود. این ابهام ناشی از عدم تصریح مقررات به شرایط اعمال حمایت‌ها در فاز تحقیقات اولیه بود (Stahn, Olasolo, & Gibson, 2006: 221) و تا قبل از آن که شعبه مقدماتی دیوان تفسیری متفاوت از بند ۳ ماده ۶۸ ارائه دهد، ابهاماتی در مورد نقش قربانیان در مرحله تحقیقات وجود داشت. در رأی ۱۷ جنوری ۲۰۰۶، شعبه مقدماتی به صراحت اعلام کرد که قربانیان حق دارند در مرحله تحقیقات مقدماتی در حال انجام در وضعیت کنگو شرکت کنند؛ زیرا این مرحله بخشی از فرایند دادرسی است. مشارکت قربانیان در مراحل ابتدایی دادرسی با اهداف اساس‌نامه مطابقت دارد. از این منظر، قربانیان در اساس‌نامه نقش مستقلی دارند، که باید به آن‌ها فرصت داده شود تا نگرانی‌ها و دیدگاه‌های خود را در مرحله تحقیقات مقدماتی به دادستان ابراز کنند.

هم‌چنین، قربانیان به موجب بند ۳ ماده ۶۸ حق دارند پس از طی تشریفات خاص در فرایند تحقیقات درحال انجام، دیدگاه‌ها و نگرانی‌های خود را در مورد تحقیقات جاری در وضعیت کنگو به استماع دیوان برسانند و دلایل مرتبط را ثبت کنند (International Criminal Court [ICC], 2006, para. 71). قربانیان حتی می‌توانند از شعبه مقدماتی درخواست کنند تا دستور اجرای اقدامات خاصی در این زمینه صادر کند؛ با این حال، دادستان، تفسیر شعبه مقدماتی را نمی‌پذیرد و در مقابل آن موضع‌گیری می‌کند. دادستان درحالی که مشارکت قربانیان در مراحل پس از تحقیقات مقدماتی را قانونی می‌داند، با این تفسیر مخالفت می‌کند (International Criminal Court [ICC], 2007a, para. 6)، از سه بُعد به تفسیر شعبه مقدماتی در صدور مجوز شرکت قربانیان در مرحله تحقیقات

مقدماتی اعتراض می‌کند؛ اما شعبه مقدماتی این استدلال‌ها را بی‌اساس و مردود می‌داند و برای قربانی حق مشارکت در تحقیقات مقدماتی را به اساس تفسیر فوق‌الذکر تعیین می‌کند.

بنابراین، قربانیان می‌توانند هم در مراحل تحقیق و هم در محاکمه نقش به‌سزای داشته باشند. مطابق ماده ۹۳ و ۹۱ آیین‌نامه دیوان (شعبه‌های دیوان می‌توانند دیدگاه‌های قربانیان شرکت‌کننده در دادرسی‌ها و وکلای شان را در مورد هر موضوعی از جمله تجدیدنظر از تصمیم دادستان مبنی بر عدم شروع تحقیق یا تعقیب، برگزاری جلسه تأیید اتهامات در غیاب متهم، انجام محاکمه‌های مشترک و مستقل، صدور رأی در صورت اعتراف به جرم و ارائه تضمین به شاهد درخواست کند. به‌علاوه، شعبه می‌تواند در صورت لزوم نظرات قربانیانی را که در دادرسی‌ها حضور نداشته‌اند، استعلام کند. نماینده قربانی در صورت تمایل به پرسش از متهم، شاهد و کارشناس باید آن را از دادگاه درخواست نماید)، می‌تواند در هر مرحله‌ای از تحقیقات و محاکمه ابراز نظر کنند و می‌توانند که از شاهد و از متهم سوال کنند، که این نقش برای اولین بار در تاریخ عدالت کیفری برای قربانیان داده می‌شود.

البته مشارکت در دادرسی‌های دیوان معمولاً از ره‌گذر نماینده‌گان قانونی صورت می‌پذیرد، و قربانی در صورتی می‌تواند در دیوان حضور یابد، که تشریفات پیش‌بینی شده در اسناد دیوان را رعایت کرده باشد؛ اما در محاکمه یوگوسلاویه قربانی شخصاً در دیوان حضور یافتند. مطابق قاعده «البینه علی‌المدعی»، این اصل که در حقوق خصوصی پذیرفته شده است، در حقوق کیفری نیز به رسمیت شناخته شده است. اصل براءت ایجاب می‌کند که متهم نیازی به اثبات بی‌گناهی خود نداشته باشد، بل که وظیفه مدعی است که شواهد مجرمیت متهم را ارائه کند. این قاعده که بر اصل براءت مبتنی است، در همه نظام‌های حقوقی پذیرفته شده و در اسناد بین‌المللی نیز مورد تأکید قرار گرفته است. ماده ۹ اعلامیه حقوق بشر مصوب ۱۷۸۹ فرانسه با توجه به دستاوردهای انقلاب کبیر فرانسه چنین اعلام می‌نماید: «همه بی‌گناه محسوب می‌شوند، مگر موردی که خلاف آن ثابت شود». ازجمله حقوق ناشی از اصل براءت، می‌توان به برخورداری متهم از یک دادرسی عادلانه با رعایت حقوق، آزادی‌ها و حیثیت او اشاره کرد؛ هم‌چنین، تکلیف مدعی به ارائه دلیل بر مجرمیت و حق دفاع متهم در برابر این دلایل از آثار اولیه اصل براءت است.

در دعوای کیفری با ماهیت خصوصی، ارائه دلیل بر عهده شاکی خصوصی است؛ اما در جرایمی که ماهیت عمومی دارند، دادستان به‌عنوان مدعی عمومی وظیفه جمع‌آوری و ارائه ادله به محکمه را بر عهده می‌گیرد. تفاوت بین شاکی خصوصی و دادستان در این زمینه، در نوع وظایف و مسؤولیت‌های آن‌ها در فرایند دادرسی است. «بر خلاف شاکی خصوصی، دادستان در انجام وظایف خود باید منافع متهم را نیز لحاظ کند» (پرو و روژه، ۱۳۸۴: ۱۸۸)؛ زیرا متهم نیز بخشی از جامعه است، که دادستان به نماینده‌گی از آن مدعی می‌شود. از طرف دیگر، دادسرا مالک دعوا نیست و

دعویی که دادستان تعقیب می‌کند متعلق به جامعه است. «حق استرداد دعوی عموم را از دادگاه ندارد، اگر عقیده داشته باشد که تعقیب متهم و احالۀ امر به دادگاه، مبنی بر اشتباه بوده و در نتیجه اتهام را ترک کند، دادگاه باید اظهار نظر نماید» (استفانی و هم‌کاران، ۱۳۷۷: ۱۵۸)، و همین رویه در اساس‌نامه دیوان نیز مورد پذیرش قرار گرفته است.

دادستان موظف است در جمع‌آوری دلیل از شیوه‌های قانونی استفاده کند و مسائل مرتبط با مشروعیت طرق کسب دلیل، از موضوعات مهم در آیین دادرسی کیفری است. در جرایمی که در صلاحیت دیوان قرار دارند، دادستان وظیفه دارد دلایل را جمع‌آوری و تحقیق کند؛ زیرا این جرایم به قدری مهم هستند که وجدان بسیاری از افراد جامعه را جریحه‌دار می‌کنند. این تکلیف در اساس‌نامه و آیین دادرسی مورد تأکید قرار گرفته است. ماده ۵۳ اساس‌نامه، دادستان را مکلف به تحقیق کرده است و مقرر داشته که او باید تحقیقات را گسترش دهد تا همه واقعیات و دلایل مربوط را در بر گیرد و شرایط دال بر مجرمیت یا بی‌گناهی را به‌طور یک‌سان مورد بررسی قرار دهد. لزوم توجه به قربانیان و شهود در بند (ب) از پاراگراف (۱) ماده ۵۴ اساس‌نامه تصریح شده است. براساس این ماده، دادستان باید اقدامات مناسب را برای اطمینان از انجام تحقیق و تعقیب مؤثر جرایم انجام دهد و در این راستا، شرایط شخصی و موقعیت قربانیان و شهود، از جمله سن و سلامت آن‌ها را در نظر بگیرد؛ به‌ویژه در مواردی که شامل خشونت جنسی، خشونت جنسیتی یا خشونت علیه کودکان باشد. الزام دادستان به جمع‌آوری دلایل، که ناشی از اهمیت جرایم مورد بررسی است، به قربانی اطمینان خاطر می‌دهد که تعقیب قوی و اثبات جرم انجام می‌شود و او را از رنج ارائه دلایل بی‌نیاز می‌کند. اگرچه ابتکار عمل قربانی در ارائه دلایل نیز مهم است، اما اساس‌نامه برای قربانی در مرحله تعقیب و تحقیقات مقدماتی نقشی قائل نشده است.

شاید بتوان گفت که اتخاذ چنین موضعی باتوجه به اهمیت جنایات داخل در صلاحیت دیوان قابل توجیه باشد؛ ازسوی دیگر، اثبات چنین جرایمی معمولاً با گواهی شاهدان عینی جرم صورت می‌پذیرد و قربانی با حضور به‌عنوان شاهد در دادرسی کیفری که با مقررات مربوط به شاهد در حقوق داخلی بسیار متفاوت است، نقش مهمی را در اثبات این جرایم ایفا می‌کند. علی‌رغم چنین توجیهی باید گفت: معرفی شهود توسط دادستان، ابتکار عمل قربانی جرم را در حضور در دادرسی کیفری به‌عنوان شاهد جرم، کم‌رنگ می‌سازد. ازسوی دیگر، دادستان به‌منظور اجرای وظیفۀ خود در امر جمع‌آوری ادله و پیش‌برد تحقیق، دارای اختیارات لازم است؛ از جمله اجازه دارد «هم‌کاری دولت‌ها را جلب نماید یا قراردادهایی در چارچوب اساس‌نامه منعقد سازد، که هم‌کاری آن‌ها را تسهیل کند. هم‌کاری دولت‌ها با دادستان منوط به رضایت آن‌هاست. اگر دولت مورد تقاضا حاضر به هم‌کاری نباشد، چون دادستان فاقد قوای قهری است، باید به مقررات اساس‌نامه ناظر به هم‌کاری بین‌المللی فصل نهم

متوسل شود. فقط یک استثنا در این اصل وجود دارد و آن موردی است که دولتی به دلیل ناتوانی دستگاه قضایی قادر به اجابت درخواست همکاری موضوع فصل نهم اساس نامه نیست» (اردبیلی، ۱۳۸۸: ۴۸ - ۴۷)؛ بنابراین، اختیار دادستان در بند ۳ ماده ۵۴ اساس نامه ذکر شده است و شامل درخواست حضور و تحقیق از متهمان، قربانیان و شهود، درخواست همکاری از دولت ها و سازمان های بین دولتی، و همچنین محرمانه نگه داشتن اطلاعات به دست آمده از این تحقیقات می شود.

۴-۳. نقش قربانی در تعیین مجازات

جبران آسیب های برآمده از جرم، مهم ترین دغدغه قربانیان به شمار می آید (حاجی ده آبادی، ۱۳۸۶: ۹۶)؛ اما بسیاری از قربانیان همواره خواهان مجازات مجرمان هستند. در حقیقت، مجازات مجرم جلوه یی از اعمال عدالت محسوب می شود و بیان گر به رسمیت شناختن دردهای قربانیان از سوی جامعه است. تعیین مجازات، موضوعی است که برای شمار زیادی از قربانیان بسیار مهم انگاشته می شود. دادرسان دیوان کیفری بین المللی در تحمیل مجازات نسبت به شخص محکوم، دارای صلاحیت به نسبت موسعی هستند. دادرسان در تصمیم گیری های شان عوامل متعددی را مورد توجه قرار خواهند داد. این امر، با تکیه بر حقوق بین الملل عرفی و رویه دادگاه های ویژه بین المللی، مانند دیوان های کیفری بین المللی برای یوگسلاوی سابق و رواندا انجام شده بود.

به موجب قسمت (الف) از بند اول ماده ۱۴۵ آیین دادرسی و ادله، تمامیت هر مجازات باید میزان قابلیت سرزنش پذیری مجرم را منعکس نماید. آیین دادرسی و ادله دیوان، کیفیات مخففه و مشدده یی را به منظور تعیین مجازات پیش بینی کرده است. سبب های تخفیف و تشدید مجازات، موجباتی است که هرگاه با اوضاع و احوال وقوع جرم همراه گردد، مجازات مجرم تخفیف یافته و یا تشدید می شود. «منطبق کردن مجازات با شخصیت مجرم» و «اجرای عدالت با عنایت به افکار عمومی» در شمار مهم ترین فوایدی هستند که برای کیفیات مخففه (اردبیلی، ۱۳۸۲: ۲۰۸) و مشدده مجازات می توان در نظر گرفت.

سبب های تخفیف و تشدید کیفر، به دادرس اجازه می دهد تا با توجه به روحیه، سابقه، شرایط و انگیزه مجرم در ارتکاب جرم، تصمیم خود را به بهترین شکل با وضع فعلی او متناسب سازد. سیاست فردی کردن مجازات، ایجاب می کند که قاضی برای رسیدن به این منظور، ابزار مناسبی داشته باشد. از سوی دیگر، افکار عمومی گاه چنان از رویداد برخی جرایم برانگیخته شده و به خشم می آید، که خواهان مجازات سخت مجرم است و گاه ملایمت نسبت به مجرم را با توجه به شرایط ویژه او، مقتضای عدالت می داند. در چنین شرایطی، دادرس با توسل به کیفیات مخففه و مشدده مجازات، می تواند عدالت را

همان‌گونه که افکار عمومی خواستار آن است، به شکل مطلوب تأمین کند و آرامش را بار دیگر به جامعه بازگرداند.

این موضوع در سطح بین‌المللی نیز از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. جنایات بین‌المللی تأثیرات عمیقی بر افکار عمومی جهانی گذاشته است. با تلاش مدافعان حقوق بشر و پیشرفت فرهنگی جوامع، حساسیت زیادی نسبت به نقض حقوق بشر و حقوق بشردوستانه بین‌المللی ایجاد شده است. این حساسیت‌ها با پوشش خبری رسانه‌های جمعی تقویت می‌شوند؛ بنابراین، پیش‌بینی چنین ساز و کارهایی از سوی دیوان کیفری بین‌المللی برای تخفیف یا تشدید مجازات‌های خاصی که صلح و امنیت بین‌المللی را تهدید یا برهم زده‌اند، منطقی و ضروری است. در همین راستا، بخش هفتم آیین دادرسی و ادله دیوان، عوامل تعیین‌کننده مجازات مرتکبان شدیدترین رفتارهای ضد بشری، و کیفیات مخفیه و مشدده آن را بیان کرده است. در میان عوامل تعیین‌کننده مجازات، رد پای قربانیان نیز به چشم می‌خورد، به استناد قسمت (ج) از بند اول ماده ۱۴۵ آیین دادرسی و ادله، دیوان کیفری بین‌المللی به هنگام تعیین مجازات، میزان خسارت وارده، به‌ویژه آسیب‌های وارد بر قربانیان و خانواده‌های آنان را مدّ نظر قرار خواهد داد.

امروزه حمایت از قربانیان، که پس از جنگ جهانی دوم به تدریج در حقوق موضوعه وارد شد، به صورت‌های مختلفی مانند «جبران خسارت قربانی به عنوان پیش شرط معافیت یا تعلیق مجازات» ظهور کرده است (توجهی، ۱۳۸۳: ۶۳۱)؛ در دیوان، اشکال دیگری برای تعیین مجازات وجود دارد. براین اساس، مطابق با قسمت «الف» از بند دوم ماده ۱۴۵ آیین دادرسی و ادله، «عمل مرتکب پس از ارتکاب جرم از جمله هرگونه تلاش وی برای جبران خسارت قربانیان» در شمار کیفیات مخفیه مجازات قرار دارد. کیفیات مخفیه مجازات در رویه دادگاه‌های اختصاصی ملل متحد نیز مورد توجه قرار گرفته اند. برخی از احکام صادره در دیوان کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق نیز، دارای بخشی جداگانه در مورد تأثیر جرایم ارتكابی بر روی قربانیان می‌باشند. برای نمونه، اظهار ندامت، از این جهت که محکوم، خواهان مشارکت در برقراری سازش مجدد در منطقه است، به عنوان کیفیت مخفیه در نظر گرفته شده است (ریدبرگ، ۱۳۸۳: ۲۰۰).

رابطه انگیزه به عنوان محرک اصلی ارتکاب جرم با عناصر تشکیل‌دهنده پدیده مجرمانه بحث‌برانگیز است؛ اما بدون شک در تعیین مجازات باید به انگیزه توجه شود. براساس نظر دیوان کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق، در مواردی که ثابت شود مجرم با قاطعیت، شور و حرارت، قصد قبلی و با وسوسه خون‌خواهی و انتقام‌جویی علیه فرد قربانی یا گروهی که قربانی به آن تعلق دارد، جرم را مرتکب شده است، باید مجازات شدیدی برای او در نظر گرفته شود (فلاح، ۱۳۷۸: ۵۸). در همین راستا و به موجب ماده ۱۴۵ آیین دادرسی و ادله دیوان، «ارتکاب جرم با انگیزه تبعیض به

جهات جنسیت، سن، نژاد، رنگ، زبان، مذهب، اعتقادات، عقیده سیاسی یا غیرسیاسی، ملیت، خاستگاه قومی یا اجتماعی، ثروت و ولادت» را در زمره کیفیات مشدده مجازات به‌شمار آورده است. ارتکاب جرم در شرایطی که «قربانی به شکل ویژه‌یی بی‌دفاع بوده است» هم‌چنین «ارتکاب جرم با بی‌رحمی خاص» یا «تعدد قربانیان» نیز در شمار کیفیات مشدده تعیین مجازات گنجانده شده‌اند؛ چنان‌که ملاحظه می‌شود، دیوان کیفری بین‌المللی اهمیت ویژه‌یی برای اوضاع و احوال قربانیان به‌هنگام وقوع جنایت‌ها و تجربه تلخ و وحشت‌ناک قربانی قائل شده است.

۴-۴. نقش قربانی در اعتراض به آرا و رویه‌های قضایی دیوان

آن‌چه در مفهوم دسترسی به عدالت نهفته است، فراهم‌سازی ابزار تجدیدنظر از دستورات دادگاه می‌باشد. احتمال وجود اشتباهاتی در احکام صادره از سوی دادگاه‌ها، منجر به اعطای حق تجدید نظرخواهی به طرفین دعوا، در سیستم عدالت کیفری ملی شده است. وقوع چنین اشتباهاتی در دیوان کیفری بین‌المللی، به لحاظ ویژه‌گی‌های خاص آیین دادرسی بین‌المللی نظیر بین دولتی بودن بستر این آیین‌های دادرسی، وابسته‌گی آن‌ها به سازمانی متفاوت از قدرت‌های ملی و اتکای آن‌ها بر هم‌کاری‌های بین‌المللی اجتناب‌ناپذیر خواهد بود (مارتی، ۱۳۸۶: ۳۰۶).

در مرحله تحقیقات، تفاوت‌های مهمی بین نظام بین‌المللی و نظام‌های ملی وجود دارد. در سیستم عدالت کیفری ملی، دادستان در انجام تحقیقات، بازجویی از شهود و قربانیان، ردیابی اموال و عواید ناشی از جرم و توقیف و ضبط آن‌ها، تقریباً محدودیتی ندارد. درمقابل، در سیستم عدالت کیفری بین‌المللی، شرایط کاملاً متفاوت است. دادستان باید تحقیقات را در سرزمین دولتهایی که دارای حاکمیت مستقل هستند، انجام دهد. او باید در شرایطی اموال به دست آمده از جنایت و دارایی‌های متهم را ردیابی و توقیف کند، که در این زمینه قدرت زیادی ندارد.

از طرف دیگر، تعداد بسیار زیاد قربانیان و وسعت خسارات وارده به حدی است که برآورد دقیق تمام آن‌ها بسیار دشوار و زمان‌بر است. اهمیت این مشکل در مورد دولتهایی که از انجام تحقیقات احساس خطر می‌کنند یا دولتهایی که عضو اساس‌نامه نیستند، مشخص‌تر است. به‌ویژه در شرایطی که سران دولت و عوامل قدرت در کشورهای دُچار بحران، خود عاملان اصلی نقض شدید حقوق بشر و حقوق بشردوستانه بوده‌اند یا از چنین رفتارهای پستی‌بانی می‌کنند. در چنین شرایطی، دیوان با به‌کارگیری تمام توان خود نیز قادر به حمایت کامل از قربانیان نخواهد بود. بدین ترتیب، احتمال وقوع اشتباه یا نقصان در دلایلی که مبنای احکام دیوان قرار می‌گیرند، بسیار بالاست. به همین دلیل، دیوان نیز حق تجدیدنظرخواهی از احکام و دستورات خود را برای اشخاص ذی‌نفع در نظر گرفته است (مجنده و دیرباز، ۱۳۹۲: ۱۷۷).

بر اساس ماده ۷۵ اساس‌نامه، دیوان می‌تواند افزون بر مجازات محکوم، دستوراتی مبنی بر پرداخت خسارت به قربانیان صادر کند. بنابر همین پایه، حق تجدیدنظرخواهی نسبت به این دستورات نیز به موجب بند ۴ ماده ۸۲ اساس‌نامه، برای وکلای قربانیان پیش‌بینی شده است. تشریفات اعمال این حق، در فصل دوم از بخش هشتم آیین دادرسی و ادله با عنوان «تجدیدنظر از احکام محکومیت، برائت، مجازات و قرارهای پرداخت خسارات» بیان شده است.

به استناد بند ۱ ماده ۱۵۰ آیین دادرسی و ادله، درخواست تجدیدنظر نسبت به قرار پرداخت خسارات تا سی روز پس از ابلاغ قرار به وکیل قربانی، قابل ارائه به دیوان است. بند ۲ ماده ۱۵۰ آیین دادرسی و ادله نیز مقرر می‌دارد که این مهلت، به دلایل قابل قبول و بنا به درخواست وکیل قابل تمدید است. درخواست‌ها پس از ثبت نزد رئیس دفتر ثبت و بایگانی، همراه با سابقه دادرسی به شعبه تجدیدنظر ارسال می‌گردد. شعبه در خصوص تأیید، نقض یا اصلاح قرار، تصمیم‌گیری خواهد کرد. متقاضی تجدیدنظر می‌تواند پیش از صدور رأی، از درخواست خود اعلام انصراف نماید. در این صورت، باید اظهارنامه مربوط به انصراف را به‌صورت کتبی نزد رئیس دفتر ثبت و بایگانی به ثبت برساند. به موجب بند ۴ ماده ۱۵۰ آیین دادرسی و ادله، قرارهای جبران در صورت عدم تجدیدنظرخواهی، قطعی خواهند بود.

۵. مناقشه

اندیشه‌های عدالت کیفری قبل از سال‌های ۱۹۷۰م. حول محور مجرم می‌چرخید و جای‌گاه قربانی به‌عنوان یکی محورهای کلیدی در بافت و ساخت عدالت کیفری نا آشکار بود. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که براساس دیوان کیفری بین‌المللی، قربانی از جای‌گاه ویژهٔ هنجاری برخوردار است، که شامل چهار محور کلیدی می‌شود: نقش مؤثر در پیش‌نهاد آغاز تعقیب در دادرسی کیفری، جمع‌آوری برهان و مشارکت، تعیین و درخواست مجازات و اعتراض به آرا و رویه‌های محاکم را دارد. مقایسهٔ این پژوهش با سایر پژوهش‌های موجود در پیشینهٔ این تحقیق نشان می‌دهد که یافته‌ها و نتایج به‌دست‌آمده با یافته‌ها و نتایج منابع اشاره شده به‌صورت موردی هم‌سو بوده است. به‌عنوان نمونه می‌توان به پژوهش‌های زینالی و مقدسی، صالحی، سامانی و هم‌کاران، و علی‌زاده اشاره کرد. با این حال، تفاوت این پژوهش در این است که نگاهی حاشیه‌یی آثار پیشین را از یک‌سو و حقوق‌شناسی و نقش هنجاری قربانی را بر بنیاد اساس‌نامهٔ دیوان کیفری بین‌المللی از سوی دیگر به‌صورت بنیادی به تحلیل گرفته است؛ به‌گونه‌یی که آن خلأهای معرفی آثار پیشین را برطرف ساخته است؛ به‌سخن دیگر، این پژوهش توانسته است نقش قربانی را در فرایند دادرسی کیفری بین‌المللی با تأکید بر دیوان بین‌المللی مورد تحلیل قرار دهد.

۶. نتیجه‌گیری و پیش‌نهادها

۶-۱. نتیجه‌گیری

نقش و حقوق قربانیان در دادرسی‌های کیفری در سطح بین‌المللی در ادبیات عدالت کیفری ناپیدا بود. بعد از مطالعات قربانی‌شناسی و تحولات معرفتی در حوزه اندیشه‌های کیفری بعد از سال‌های ۱۹۷۰م، جای‌گاه قربانی آشکار گردید. دیری نپایید که در سال ۱۹۹۸م، با تعریف و تصویب اساس‌نامه دیوان کیفری بین‌المللی، قربانیان از جای‌گاه ویژه در فرایند عدالت کیفری برخوردار شدند. با بررسی حقوقی و هنجاری نقش قربانی در فرایند دادرسی کیفری بین‌المللی با تأکید بر دیوان می‌توان گفت که قربانی نیز از جای‌گاه حقوقی ویژه برخوردار است. به‌صورت کلی، نقش حقوقی قربانی را در فرایند محاکمات بین‌المللی می‌توان در چهار محور کیلی دسته‌بندی کرد: ۱. نقش مؤثر در پیش‌نهاد آغاز تعقیب در دادرسی کیفری؛ ۲. جمع‌آوری برهان/ دلایل و مشارکت در فرایند دادرسی کیفری؛ ۳. تعیین و درخواست مجازات برای فاعلان؛ و در نهایت ۴. اعتراض به آرا و رویه‌های محاکم کیفری.

بنابراین، این چهار محور حقوقی در چارچوب اساس‌نامه، باعث پرورش هنجاری و به رسمیت‌شناسی نقش قربانی در سطح بین‌المللی قرار گرفت. براین‌اساس، قربانی شایسته‌گی حقوقی خویش را مبنی بر پیش‌برد آغاز به تعقیب، جمع‌آوری برهان و درخواست جهت مجازات از یک‌سو و اعتراض بر میزان شدت و خفت آرا و فیصله‌های محاکم کیفری از سوی دیگر، به دست آوردند، اما در عین حال، دیوان کیفری بین‌الملل راهکاری را جهت چگونگی حل و کشف جرایم غیر اخلاقی به صورت عملی پیش‌بینی نکرده است. هم‌چنان، در صورتی که فاعل از قدرت و توانایی سیاسی برخوردار باشد، چگونه دیوان می‌تواند حمایت هنجاری از قربانی نیز به عنوان یک حق حقوقی نماید، اما با این وجود اساس‌نامه با پیش‌بینی قربانی و این‌که آن می‌تواند در فرایند محاکمات کیفری نقش فعال و نه منفعل داشته باشد، یکی از جهش‌های بنیادی در حوزه مطالعات کیفری به ویژه در سطح بین‌المللی بود که براین‌د آن توسعه حقوق کیفری و ورود قربانی در فرایند دعوای کیفری بود.

۶-۲. پیش‌نهادها

الف. پیش‌نهادهای پژوهشی

۱. بررسی تطبیقی جای‌گاه قربانی در دیوان کیفری بین‌المللی و سایر دادگاه‌های بین‌المللی؛
۲. تحلیل نقش قربانی در مراحل مختلف دادرسی دیوان؛
۳. تأثیر مسائل مالی و سیاسی دیوان بر حمایت از قربانیان؛
۴. مطالعه موردی پرونده‌های دیوان با تمرکز بر نقش قربانیان؛

۵. بررسی چالش‌های حقوقی و عملی اجرای حق تجدید نظر قربانیان؛
۶. نقش سازمان‌های غیردولتی و جامعه مدنی در تقویت جای‌گاه قربانیان؛
۷. بررسی تأثیر نهادهای مدنی و بین‌المللی در حمایت از حقوق قربانیان در فرایندهای دیوان.

ب. پیش‌نهادهای کاربردی

۱. تقنین مقررات داخلی هم‌سو با اساس‌نامه رم؛
۲. ایجاد صندوق حمایت مالی از قربانیان برای مشارکت در دیوان؛
۳. آموزش تخصصی برای وکلای قربانیان؛
۴. تدوین راه‌نمای عملی برای قربانیان جهت مشارکت در دیوان؛
۵. تقویت همکاری‌های بین‌المللی در جمع‌آوری ادله و حمایت از شهود؛
۶. ایجاد دفاتر نماینده‌گی دیوان در مناطق بحرانی؛
۷. شفاف‌سازی فرایندهای مالی و تأمین بودجه دیوان؛
۸. توسعه برنامه‌های جبران خسارت و بازتوانی قربانیان.

تضاد منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند که هیچ‌گونه تعارض منافعی وجود ندارد.

ORCID

Habibullah Dosti



<https://orcid.org/0009-0007-2344-3508>

Sayed Habibullah Aqeli



<https://orcid.org/0009-0008-4274-3263>

منابع

۱. آشوری، محمد. (۱۳۷۶). **عدالت کیفری (مجموعه مقالات)**. تهران: گنج دانش.
۲. اردبیلی، محمدعلی. (۱۳۸۲). **حقوق جزای عمومی**. ج ۲. تهران: میزان.
۳. اردبیلی، محمدعلی. (۱۳۸۳). **حقوق بین‌المللی کیفری**. تهران: میزان.
۴. استفانی، گاستون؛ بلوک، برنار و ژرژ، لواسور. (۱۳۷۷). **آیین دادرسی کیفری**. ج ۱. مترجم: حسن دادبان. تهران: دانش‌گاه علامه طباطبائی.
۵. اسدی، سادات. (۱۳۸۷). **حقوق قربانی در فرایند دادرسی کیفری بین‌المللی (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)**. تهران: دانش‌گاه شهید بهشتی.
۶. پرو، روزه. (۱۳۸۴). **نهادهای قضائی فرانسه**. مترجمان: شهرام ابراهیمی، عباس تدین و غلامحسین کوشکی. تهران: معاونت حقوقی و توسعه قضائی قوه قضائیه.

۷. توجهی، عبدالعلی. (۱۳۸۳). اندیشه‌های حمایت از بزه‌دیدگان و جایگاه آن در گستره جهانی و سیاست تقنینی ایران (مجموعه مقالات تجلیل از استاد دکتر محمد آشوری). تهران: سمت.
۸. حاجی‌ده‌آبادی، احمد. (۱۳۸۵). از جبران خسارت بزه‌دیده توسط بزهکار تا جبران خسارت توسط دولت. حقوق اسلامی. ۳(۹). ۹۵-۱۲۲. https://hoquq.iict.ac.ir/article_22758.html
۹. خلیلی سامانی، لیلا؛ مومنی، مهدی؛ میلانی، علیرضا. (۱۴۰۱). تضمین حق حضور قربانی در فرایند دادرسی دیوان کیفری بین‌المللی. فقه جزای تطبیقی. ۲(۴). ۳۳-۴۵. https://www.jccj.ir/article_164093.html
۱۰. دلماس مارتی، میری؛ کرد علیوند، روح‌الدین. (۱۳۸۶). دیوان بین‌المللی کیفری و میانکنش‌های حقوق داخلی و بین‌المللی. مجله حقوقی بین‌المللی. ۲۴(۳۷). ۲۹۷-۳۱۲. <https://doi.org/10.22066/cilamag.2007.17721>
۱۱. رایجیان اصلی، مهرداد. (۱۳۸۱) قربانی در فرایند کیفری. تهران: خط سوم.
۱۲. رایدبرگ، آسا. (۱۳۸۳). بزه‌دیدگان و دیوان کیفری بین‌المللی در یوگوسلاوی سابق. مترجم: امیر سماواتی پیروز. تهران: خلیلیان.
۱۳. رضوی فرد، بهزاد؛ دیرباز، مرضیه. (۱۳۹۲). حمایت‌های حقوقی دیوان کیفری بین‌المللی از بزه‌دیدگان. فصل‌نامه پژوهش حقوق کیفری. ۳(۱). ۹۹-۱۱۷. https://jclr.atu.ac.ir/article_2205.html
۱۴. رضوی فرد، بهزاد؛ فقیه محمدی، حسن. (۱۳۹۰). تکامل حقوق بزه‌دیدگان از منظر مقررات موضوعه دیوان کیفری بین‌المللی. مجله حقوقی بین‌المللی. ۲۸(۴۵). ۱۹۵-۲۳۳. <https://doi.org/10.22066/cilamag.2011.16960>
۱۵. زینالی، امیرحمزه؛ مقدسی، محمدباقر. (۱۳۹۲). رویکرد تطبیقی به نقش و جایگاه قربانی در فرایند کیفری. آموزه‌های حقوق کیفری. ۱۰(۵). ۱۸۱-۲۱۰. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.22519351.1392.10.5.7.3>
۱۶. شهسواری، سجاد؛ مؤذن‌زادگان، حسنعلی؛ رایجیان اصلی، مهرداد. (۱۴۰۲). مشارکت قربانی در فرایند دادرسی؛ مبانی، چالش‌ها و راهکارها. فصل‌نامه دیدگاه‌های حقوق قضایی. ۲۸(۱۰۲). ۱۲۷-۱۶۴. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.22520007.1402.28.102.6.0>
۱۷. صالحی، جواد. (۱۳۹۴). آثار قربانی‌شناسی بر حق مشارکت قربانی در تحقیقات مقدماتی در پرتو رویه دیوان بین‌المللی کیفری. مجله حقوقی بین‌المللی. ۳۲(۵۲). ۲۵۵-۲۷۶. <https://doi.org/10.22066/cilamag.2015.15765>
۱۸. فلاح، محسن. (۱۳۷۸). رفتار عادلانه نسبت به قربانی در اسناد چهارگانه بین‌المللی (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). تهران: دانش‌گاه شهید بهشتی.
۱۹. لعل‌علیزاده، محسن. (۱۳۹۴). مطالعه تطبیقی مشارکت بزه‌دیدگان در محاکم کیفری بین‌المللی اختصاصی با دیوان کیفری بین‌المللی. مطالعات حقوق تطبیقی. ۶(۲). ۷۷۳-۷۹۲. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.1735496.1394.6.2.15.6>
۲۰. لعل‌علیزاده، محسن. (۱۳۹۶). بررسی تطبیقی حقوق بزه‌دیدگان در مراحل تعقیب و تحقیق در قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ با دیوان کیفری بین‌المللی. فصل‌نامه پژوهش حقوق کیفری. ۵(۱۹). ۹۵-۱۲۶. <https://doi.org/10.22054/jclr.2017.7964.1135>

۲۱. ناصرزاده، بابک. (۱۳۸۸). *اساس‌نامه دیوان کیفری بین‌المللی*. تهران: بهنامی.

۲۲. نژندی‌منش، هیبت‌الله؛ آموزگار، شهریار. (۱۳۹۶). *جایگاه قربانی، در اساس‌نامه دیوان کیفری بین‌المللی*.

فصل‌نامه قضاوت. ۱۷ (۹۱)، ۱۳۵-۱۶۱. https://www.ghazavat.org/article_178185.html

23. Donat-Cattin, D. (1999). Article 68. In O. Triffterer (Ed.), *Protection of victims and witnesses and their participation in the proceedings* (S. SáCouto & K. Cleary, Comm.). In *Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court*.

24. Hodgson, N. (2023). Victims as agents of accountability: Strengthening victims' right to review at the International Criminal Court. *Criminal Law Forum*, 34(2), 273-294. <https://doi.org/10.1007/s10609-023-09458-8>

25. International Criminal Court. (2006). *Situation in the Democratic Republic of Congo, Decision on the applications for participation in the proceedings (ICC-01/04-101-tEN-Corr, Pre-Trial Chamber I)*. Retrieved from https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2006_01107.PDF

26. International Criminal Court. (2007a, September 17). *Situation in the Democratic Republic of Congo, Prosecution's observations on the applications for participation of applicants a/0004/06 to a/0009/06, a/0016/06 to a/0063/06, a/0071/06, a/0072/06 to a/0080/06 and a/0105/06 (Case No. ICC-01/04-315)*. Retrieved from https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2007_05255.PDF

27. International Criminal Court. (2007b, June 25). *Situation in the Democratic Republic of Congo, Prosecution's reply under Rule 89(1) to the applications for participation of applicants a/0106/06 to a/0110/06, a/0128/06 to a/0162/06, a/0188/06, a/0199/06, a/0203/06, a/0209/06, a/0214/06, a/0220/06 to a/0222/06 and a/0224/06 to a/0250/06 (Case No. ICC-01/04-346)*. Retrieved from https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2007_04073.PDF

28. Moffett, L. (2015). Elaborating justice for victims at the International Criminal Court: Beyond rhetoric and The Hague. *Journal of International Criminal Justice*, 13(2), 281-311. <https://doi.org/10.1093/jicj/mqv001>

PDF version available at: https://pureadmin.qub.ac.uk/ws/portalfiles/portal/13870551/Moffett_final_130115.pdf Queen's University Belfast+2OUP Academic+2

29. Schabas, W. A. (2007). *An introduction to the criminal court* (3rd ed.). Cambridge University Press.

30. United Nations. (1985, November 29). *Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power*, G.A. Res. 40/34, U.N. GAOR, 40th Sess., 96th plenary mtg., Annex, U.N. Doc. A/RES/40/34. Retrieved from <https://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r034.htm>

References

- Ardebili, Mohammad-Ali. (2003). *General Criminal Law* (Vol. 2). Tehran: Mizan. [In Persian]
- Ardebili, Mohammad-Ali. (2004). *International Criminal Law*. Tehran: Mizan. [In Persian]
- Asadi, Sadat. (2008). *Victim's Rights in the Process of International Criminal Procedure* (Master's thesis). Tehran: Shahid Beheshti University. [In Persian]
- Ashouri, Mohammad. (1997). *Criminal Justice (Collected Essays)*. Tehran: Ganch Danesh. [In Persian]
- Delmas-Marty, Mireille; Kord Alivand, Ruh-ol-Din. (2007). The International Criminal Court and Interactions between Domestic and International Law. *International Legal Journal*, 24(37), 297-312. <https://doi.org/10.22066/cilamag.2007.17721> [In Persian]
- Donat-Cattin, D. (1999). Article 68. In O. Triffterer (Ed.), *Protection of victims and witnesses and their participation in the proceedings* (S. SáCouto & K. Cleary, Comm.). In *Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court*.
- Fallah, Mohsen. (1999). Fair Treatment of the Victim in the Four Major International Instruments (Master's thesis). Tehran: Shahid Beheshti University. [In Persian]
- Haji-Dehabadi, Ahmad. (2006). From Compensation of the Victim by the Perpetrator to State Compensation: *Islamic Law*, 3(9), 95-122. Retrieved from https://hoququ.ict.ac.ir/article_22758.html [In Persian]
- Hodgson, N. (2023). Victims as agents of accountability: Strengthening victims' right to review at the International Criminal Court. *Criminal Law Forum*, 34(2), 273-294. <https://doi.org/10.1007/s10609-023-09458-8>
- International Criminal Court. (2006). *Situation in the Democratic Republic of Congo, Decision on the applications for participation in the proceedings (ICC-01/04-101-tEN-Corr, Pre-Trial Chamber I)*. Retrieved from https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2006_01107.PDF

10. International Criminal Court. (2007a, September 17). *Situation in the Democratic Republic of Congo, Prosecution's observations on the applications for participation of applicants a/0004/06 to a/0009/06, a/0016/06 to a/0063/06, a/0071/06, a/0072/06 to a/0080/06 and a/0105/06* (Case No. ICC-01/04-315). Retrieved from https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2007_05255.PDF
11. International Criminal Court. (2007b, June 25). *Situation in the Democratic Republic of Congo, Prosecution's reply under Rule 89(1) to the applications for participation of applicants a/0106/06 to a/0110/06, a/0128/06 to a/0162/06, a/0188/06, a/0199/06, a/0203/06, a/0209/06, a/0214/06, a/0220/06 to a/0222/06 and a/0224/06 to a/0250/06* (Case No. ICC-01/04-346). Retrieved from https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2007_04073.PDF
12. Khalili Samani, Leila; Momeni, Mehdi; Milani, Alireza. (2022). Guaranteeing the Victim's Right to Participation in the Process of the International Criminal Court. *Comparative Criminal Jurisprudence*, 2(4), 33–45. Retrieved from https://www.iccj.ir/article_164093.html [In Persian]
13. Lal Alizadeh, Mohsen. (2015). A Comparative Study of Victim Participation in Specialized International Criminal Courts with the International Criminal Court. *Comparative Law Studies*, 6(2), 773–792. Retrieved from <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.1735496.1394.6.2.15.6> [In Persian]
14. Lal Alizadeh, Mohsen. (2017). A Comparative Examination of Victims' Rights in Prosecution and Investigation Stages in the 2013 Iranian Criminal Procedure Code versus the International Criminal Court. *Journal of Criminal Law Research*, 5(19), 95–126. <https://doi.org/10.22054/jclr.2017.7964.1135> [In Persian]
15. Moffett, L. (2015). Elaborating justice for victims at the International Criminal Court: Beyond rhetoric and The Hague. *Journal of International Criminal Justice*, 13(2), 281–311. <https://doi.org/10.1093/jicj/mqv001>
PDF version available at:
https://pureadmin.qub.ac.uk/ws/portalfiles/portal/13870551/Moffett_final_130115.pdf Queen's University Belfast+2OUP Academic+2
16. Naserzadeh, Babak. (2009). *Statute of the International Criminal Court*. Tehran: Behnami. [In Persian]
17. Nezhendi-Manesh, Heybatollah; Amuzegar, Shahriar. (2017). The Position of the Victim in the Statute of the International Criminal Court. *Journal of Judiciary*, 17(91), 135–161. Retrieved from https://www.ghazavat.org/article_178185.html [In Persian]
18. Prou, Roger. (2005). *Judicial Institutions of France* (Translators: Shahram Ebrahimi, Abbas Tadin, & Gholamhossein Koushki). Tehran: Legal and Judicial Development Office, Judiciary. [In Persian]
19. Radeberg, Åsa. (2004). Victims and the International Criminal Court in the Former Yugoslavia (Translator: Amir Samavati Pirooz). Tehran: Khalilian. [In Persian]
20. Rayejian Asli, Mehrdad. (2002). *Victim in the Criminal Process*. Tehran: Khat-e Sevvom. [In Persian]
21. Razvifard, Behzad; Dirbaz, Marzieh. (2013). Legal Protections of Victims by the International Criminal Court. *Journal of Criminal Law Research*, 1(3), 99–117. Retrieved from https://jclr.atu.ac.ir/article_2205.html [In Persian]
22. Razvifard, Behzad; Faqih-Mohammadi, Hasan. (2011). The Evolution of Victims' Rights in the View of the Statutory Provisions of the International Criminal Court. *International Legal Journal*, 28(45), 195–233. <https://doi.org/10.22066/cilamag.2011.16960> [In Persian]
23. Salehi, Javad. (2015). The Effects of Victimology on the Victim's Right to Participation in Preliminary Investigation in Light of the Practice of the International Criminal Court. *International Legal Journal*, 32(52), 255–276. <https://doi.org/10.22066/cilamag.2015.15765> [In Persian]
24. Schabas, W. A. (2007). *An introduction to the criminal court* (3rd ed.). Cambridge University Press.
25. Shahsavari, Sajad; Mo'azzenzadegan, Hasan-Ali; Rayejian Asli, Mehrdad. (2023). Victim Participation in the Judicial Process: Foundations, Challenges, and Solutions. *Journal of Views in Judicial Law*, 28(102), 127–164. Retrieved from <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.22520007.1402.28.102.6.0> [In Persian]
26. Stéphany, Gaston; Block, Bernard; Levasur, Georges. (1998). *Code of Criminal Procedure* (Vol. 1) (Translator: Hasan Dadban). Tehran: Allameh Tabataba'i University Press. [In Persian]
27. Tavajohi, Abdol-Ali. (2004). *Thoughts on Protection of Victims and Its Place in the Global Realm and Iran's Legislative Policy* (Collected Essays in Honor of Prof. Dr. Mohammad Ashouri). Tehran: SAMT. [In Persian]
28. United Nations. (1985, November 29). *Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power*, G.A. Res. 40/34, U.N. GAOR, 40th Sess., 96th plenary mtg., Annex, U.N. Doc. A/RES/40/34. Retrieved from <https://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r034.htm>
29. Zeinali, Amir-Hamzeh; Maghdasi, Mohammad-Baqer. (2013). A Comparative Approach to the Role and Position of the Victim in the Criminal Process. *Teachings of Criminal Law*, 10(5), 181–210. Retrieved from <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.22519351.1392.10.5.7.3> [In Persian]